

Interdisciplinarnost. Kulturalni studiji i nova produkcija znanja

Kosić, Valneo

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:276625>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za kulturalne studije

Interdisciplinarnost, kulturalni studiji i nova produkcija znanja
(završni rad)

Student: Valneo Kosić

Mentorica: doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2018. godina

SADRŽAJ	
SADRŽAJ	2
UVOD	3
SAŽETAK.....	4
INTERDISCIPLINARNOST I DISCIPLINARNOST	5
DISCIPLINA.....	7
INTERDISCIPLINARNOST,MULTIDISCIPLINARNOST I TRANSDISCIPLINARNOST	9
INTERDISCIPLINARNOST	9
TRI MODELA INTERDISCIPLINARNOSTI.....	10
INTERDISCIPLINARNOST, DRUŠTVO I KULTURALNI STUDIJI	11
KULTURALNI STUDIJI U RIJECI.....	16
ZAKLJUČAK	18
LITERATURA.....	20

UVOD

U svom završnom radu, pokušat ću odgovoriti na nekoliko pitanja od kojih je većina vezana uz pojmove disciplinarnosti i interdisciplinarnosti. Kada se govori o interdisciplinarnosti, to jest, kada se neki znanstveni rad pokušava okarakterizirati kao interdisciplinaran teško je reći na što se točno pritom misli zbog toga što postoji više oblika ili modela interdisciplinarnosti, odnosno potrebno je više toga reći da bismo išta rekli prilikom uporabe riječi interdisciplinarnost. Određena doza nejasnosti je prisutna osobito kada je interdisciplinarnost karakteristika koju možemo pripisati sveučilišnom odjelu. Sam koncept interdisciplinarnosti generira mnoge probleme, i to kao u slučaju definiranja discipline. Što je to interdisciplinarnost i što sve taj koncept implicira prvo je pitanje na koje je teško dati odgovor budući da interdisciplinarnost može označavati različite stupnjeve i modele integracije znanstvenih disciplina. Zbog toga je čini mi se pozicija kulturalnih studija unutar akademske zajednice problematična, jer interdisciplinarnost njihov je identitet, a sam identitet je upitan u smislu metode proučavanja. U ovom seminarskom radu, želim pisati o interdisciplinarnosti kao novom načinu generiranja znanja, referirajući se na relevantnu nastavnu literaturu, ali i vlastita iskustva s interdisciplinarnošću u svjetlu studiranja na kulturalnim studijima. Da bih o tome mogao pisati, prvo je potrebno definirati osnovne pojmove i teorijske obrise ovog rada. S obzirom na to, pokušati ću definirati interdisciplinarnost u užem i širem smislu te nasuprot tome i pojam disciplinarnosti kako bi se postavile jasne smjernice za ostatak rasprave o interdisciplinarnosti, kulturalnim studijima i humanističkim znanostima općenito unutar društvenog i ekonomskog sustava. Dakle, cilj ovog rada je govoriti u interdisciplinarnosti kao simptomu kapitalističkog sustava obrazovanja u kojem je humanistička znanost postala prezrena od strane dominantne neoliberalne ideologije i njenih protagonista, ali i objasniti kako pojam interdisciplinarnosti unutar kulturalnih studija, ako ih se promatra kao disciplinu, zadobiva jedno drugačije značenje koje ima subverzivni karakter. Pokušat ću objasniti kako je interdisciplinarnost jedan od središnjih pojmova kulturalnih studija te kako ih je taj koncept oblikovao u ono što su oni danas. Pritom ću govoriti i organizaciji kulturalnih studija u Rijeci te njihovom radno-društvenom statusu unutar fakulteta, te društva u cjelini.

SAŽETAK

Ovaj rad bavit će se temom interdisciplinarnosti općenito. Ponudit ću različite definicije i opise tog koncepta te predstaviti različite oblike u kojima se takav način proizvodnje znanja pojavljuje i uz to dotaknuti se društvenog konteksta unutar kojeg takav način proizvodnje znanja nastaje. Uz sve to govorit ću o kulturalnim studijima kao interdisciplinarnom projektu koji kritički prati suvremene kulturne procese i njihovoj ulozi u današnjem svijetu, a posebno ću govoriti o kulturalnim studijima u Birminghamu i Rijeci.

Ključne riječi: interdisciplinarnost, kulturalni studiji, proizvodnja znanja, mode2 knowlege neoliberalizirano znanje

INTERDISCIPLINARNOST I DISCIPLINARNOST

Interdisciplinarnost je pojam koji označava različite stupnjeve integracije različitih znanja s ciljem rješavanja neke problematike. Međutim, iz same riječi se može zaključiti da se ne radi o bilo kakvim znanjima. Da bismo to uvidjeli možemo se dotaknuti etimologije riječi interdisciplinarnost rastavivši je na njen prefiks „inter“ i osnovicu „disciplinarnost“. Riječ disciplina potiče od latinskih riječi „discipulus“ što znači „učenik“ i od riječi „disciplina“ što znači „podučavanje“. Podučavanje podrazumijeva određen oblik treniranja; podučavanja nekoga da slijedi niz pravila što se postiže određenim autoritetom koji prisiljava na poslušnost. Takva definicija riječi disciplina upućuje na to da se ne radi o znanjima bilo koje vrste, već sama riječ upućuje na akademski diskurs. Dakle radi se o određenom sustavu znanja. Uz to, prefiks „inter“ koji semantički određuje termin znači „među“ ili „između“, a odnosi se na domenu znanosti koja se oblikuje između postojećih akademskih disciplina.¹ Dakle, etimološko određenje termina „interdisciplinarnost govori vrlo općenito i široko da se radi o interakciji različitih sustava akademskih disciplina i to u smislu suradnje koja na taj način generira novo polje znanja, odnosno domenu znanosti koje nije disciplina, već samo plod suradnje. Iako, kao što ćemo vidjeti kasnije, suradnja nije najbolja riječ za opisati interdisciplinarnost, budući da interdisciplinarnost može biti karakteristika pripisana novoj znanstvenoj domeni koja se iz tog polja interakcije i suradnje etablirala kao disciplina ili perspektiva sama za sebe. Takav fenomen naziva se transdisciplinarnost i o njemu kao i o multidisciplinarnosti govorit ću kasnijim poglavljima. Jedna od jezgrovitijih definicija interdisciplinarnosti na koju sam naišao, interdisciplinarnost tumači kao znanstveni pristup koji predstavlja interaktivno povezivanje dviju ili više disciplina u cjelinu višeg reda, pri čemu se sinteza ne vrši na planu predmeta znanja, nego prije svega na planu koncepata i metoda, a još više na planu principa i aksioma. Dakle temeljnu odrednicu interdisciplinarnog pristupa predstavlja integracija raznih informacija, podataka, tehnika, perspektiva, koncepata i teorija iz dvije ili više disciplina.² Dakle interdisciplinarnost je koncept koji u svojoj srži ima za zadaću artikulirati različite znanstvene perspektive u smislu njihove integracije koja ima za zadaću producirati novu ili nove perspektive koje će poslužiti kao instrument za razumijevanje različitih fenomena unutar teorije, znanosti, ali i praktičnih društvenih problema. Svi ovi

¹ Mihovil Gotal, Epistemologija interdisciplinarnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu Sociologije i etnologija i kulturna antropologija, 2. godina diplomskog studija

² Ibid.str.73.

navedeni pokušaji da se interdisciplinarnost definira i odredi podosta su općeniti, stoga smatram da bi nadalje bilo korisno govoriti konkretnije o različitim shvaćanjima tog znanstvenog pristupa i različitim oblicima u kojima se interdisciplinarnost kao znanstveni pristup pojavljuje, stoga ću navesti tri različite forme interdisciplinarnosti koje dodatno rasvjetljuju gore navedene definicije. Prema Allenu Repku postoje tri temeljne forme interdisciplinarnosti, a to su:

1. **Instrumentalna interdisciplinarnost** odnosi se na praktično rješavanje konkretnih problema pri čemu se iz pragmatičnih razloga koristi raznim znanjima i metodama iz različitih disciplina koje pritom integriira kako bi što efikasnije riješila problem.
2. **Konceptualna interdisciplinarnost** usmjerena je na integraciju znanja iz različitih disciplina radi promišljanja i analiziranja problema koji ne pripadaju isključivo jednoj akademskoj disciplini.
3. **Kritička interdisciplinarnost** preispituje postojeće strukture znanja i obrazovanja te postavlja pitanja o vrijednostima i ciljevima u znanosti.³

Ove tri forme dodatno objašnjavaju na koje sve načine znanstvene metode mogu biti interdisciplinarne. Dakle, interdisciplinarnost uvijek podrazumijeva određenu razinu „miješanja perspektiva“. Mogli bismo to nazvati „ukršćavanjem paradigmi“, kao što se ukršćavaju biljke, na primjer tulipani kako bi se dobila boja koju priroda sama ne može proizvesti. To je ono što teoretičari koji se bave konceptom interdisciplinarnosti često nazivaju prelaženjem granica disciplina. Za primjer bih uzeo Krishnana koji nakon citiranja Joea Morana koji kaže da je „interdisciplinarnost bilo koja forma ili dijalog između dvije ili više disciplina“ komentira kako je takva definicija vrlo nejasna, ali zahvaća ono što ljudima prvo padne na pamet kada se susretnu s terminom interdisciplinarnost, što prema njemu u suštini znači prelaženje granica disciplinarnosti.⁴ Pitanje koje Krishnan nakon toga postavlja jest kako znati gdje su te granice? Da bismo prelazili granice, moramo znati gdje su, stoga matram da bismo bolje razumjeli ideju interdisciplinarnosti moramo vidjeti što je to uopće disciplina i kako se granice discipline mogu prijeći.

³ Ibid. Str. 75.

⁴ Armin Krishnan, What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate, University of Southampton National Centre for Research Methods, January 2009, Str. 6.

DISCIPLINA

Koncept discipline možemo izvesti iz latinske riječi „discere“ što znači učenje. Termin ima dugu povijest korištenja kako bi se opisalo organiziranje znanja u svrhu podučavanja⁵. U Oxfordskom rječniku možemo pronaći objašnjenje da se radi o konceptu koji označava „grane izučavanja ili podučavanja. K tomu, nadodao bih i definiciju koju nudi Foucault gdje o disciplinu opisuje kao nešto (mehanizam) što prepoznaje koje znanje ulazi pod valjano, razvrstava ga i vrednuje. Dakle discipline organiziraju znanje na taj način da se stvori red i struktura. Disciplina podrazumijeva određeni sustav pravila koja uređuju disciplinski rad. Budući da su sveučilišta koljevke disciplinarnosti, može se reći da su to pravila koja uređuju odnos akademske zajednice s korpusom znanja unutar discipline, ali isto tako suočava ih s načinom na koji se očekuje proizvodnja novog znanja i kako se ona odvija, ali ne samo to, nego regulira i što će se izučavati i kako. Nadodao bih da to nije samo stvar disciplinarnosti nego i znanstvene politike koja je uvjetovana društvenim i ekonomskim okolnostima. Danas bismo te okolnosti mogli nazvati neoliberalizmom čiji se principi i ideologija vide i u dobrim, ali i pretežito lošim posljedicama po humanističku znanost i znanost općenito, ali poglavito na humanističku znanost budući da je zbog mnogih razloga tržištu često ne zanimljiva. Međutim, tome ću posvetiti jedno poglavlje kasnije budući da ima veze s interdisciplinarnosti utoliko što su novi načini produkcije znanja (mode 2 knowledge) o kojem ćemo također kasnije u tekstu govoriti) simptom globalne ekonomije i tržišne logike. Dakle, kao što sam naveo u prethodnom poglavlju, može se reći da je disciplina određena vrsta treniranja učenosti, odnosno učenje, znanstveni rad određen određenim kurikulumom ili vodičem koji ima za cilj uspostaviti profesionalni red ili društvo koje kroz svoje , na primjer; znanstvene časopise i ostale vrste publikacija potiče profesionalizaciju radi daljnjih istraživačkih inicijativa. Čini mi se također korisnim navesti i određene kriterije za postojanje akademske discipline, iako se čini da ne postoje neki posve određeni formalni ili univerzalni kriteriji za nazivanje nekog akademskog pristupa ili prakse disciplinom, odlučio sam izdvojiti jedno koje mi se učinilo najpreciznije. Stoga u nastavku iznosim kriterije koje navodi Armin Krishnan u članku koji je ujedno i naslovio „Što su akademske discipline? (2009)“. Taj autor definira akademske discipline kao “organizacije učenja i sistematske produkcije novih znanja”. Kao glavne karakteristike disciplina navodi:

⁵ Gerrit van der Walldt, Public administration teaching and interdisciplinarity: considering the consequences, str. 171.

- 1. određeni objekt istraživanja poput prava, društva ili politike*
- 2. korpus posebno prikupljenog znanja vezanog uz njihov objekt istraživanja koji je njima specifičan i generalno ga ne dijele s ostalim disciplinama*
- 3. teorije i koncepti kojima se organizira prikupljeno znanje unutar discipline*
- 4. korištenje specifične terminologije i tehničkog jezika prilagođenog objektu istraživanja*
- 5. specifične metode usklađene s istraživačkim potrebama*
- 6. institucionalne manifestacije u obliku profesionalnih udruženja, instituta, odsjeka i katedra na sveučilištima te kolegija koji se predaju na fakultetima⁶*

Na početku ovog poglavlja, govorio sam o disciplini kao specifičnom ustroju koji je pod kontrolom određenog autoriteta. Ono što interdisciplinarnost znači jest to da u određenoj mjeri rastače taj autoritet discipline, međutim, ako kažemo da je interdisciplinarnost svojevrsna integracija, spoj, ili suradnja, onda bi se moglo reći da je rastakanje reda, pravila i autoriteta upravo ono što interdisciplinarnost ne treba. To je razumljiv tok misli, međutim to je zamka. Mislim da se ne radi o rastakanju paradigme i odricanju autoriteta, već upravo suprotno. Prije se radi o ponovnoj afirmaciji autoriteta discipline budući da se integracija odvija na „praznom polju“ gdje se aktualizira red autoriteta i discipline, ali s određenom dozom skromnosti i priznanja da jedino određena modifikacija ustroja discipline vodi k integraciji dviju disciplina i samim k time stvaranju nove perspektive ili paradigme. To je slično onome što je Kuhn opisivao kao reorganizaciju znanstvenog polja i discipline. Dakle, sve u svemu, problem nastaje kad discipline posuđuju, dijele, komuniciraju, surađuju i integriraju teorije, pristupe i metodologije u potrazi za rješanjem izazova i pitanja koja donose socijalne promjene.

⁶ Ibid, str. 9.

INTERDISCIPLINARNOST, MULTIDISCIPLINARNOST I TRANSDISCIPLINARNOST

Pojam interdisciplinarnosti smo već podosta opisali, međutim pojmovi koji se često koriste kao sinonimi u široj upotrebi to zapravo uopće nisu stoga ću u ovom poglavlju pokušati navesti određene distinkcije koje pojedini pojam odnosno koncept čine jedinstvenim, tj. međusobno različitim. S jedne strane, interdisciplinarnost označava integraciju, sintezu disciplinarnih pristupa čiji je produkt nova vrsta analize fenomena bilo koje vrste ili primjene znanja. S druge strane imamo multidisciplinarnost koja pojedini problem sagledava iz više perspektiva, uključuje različite discipline da iz svoje perspektive sagledaju problem. Sudionici takvog znanstvenog rada uspoređuju rezultate, ali za razliku od interdisciplinarnosti ne dolazi do integracije tih podataka. Na kraju, imamo transdisciplinarnost koja označava prelaženje granica discipline

INTERDISCIPLINARNOST

Kao što sam već uvelike otkrio u prethodnom poglavlju, interdisciplinarnost predstavlja integraciju koncepata, filozofija i metodologija iz različitih grana znanja⁷. U našoj sadašnjosti interdisciplinarnost predstavlja poželjnu vrstu znanstvenog istraživanja, odnosno preferiranu s obzirom na poticaje koje takav rad dobiva od institucija koje vode istraživačku politiku i financiraju istraživačke projekte. *Takav trend zahvaća humanističke znanosti, društvene znanosti i tehnologiju. Ona potiče sudionike na suradnju i dijalog, uključujući debatu i neslaganja koja transformiraju individualna shvaćanja, ali proizvode i nova znanja, nova rješenja, pa čak i nove discipline koje ne bi bile moguće bez takvog dijaloga. Takva suradnja je osobito potrebna jer kompleksnii, stvarni problemi svijeta ne mogu biti shvaćeni i riješeni pomoću alata samo jedne discipline.*

Interdisciplinarnost, transdisciplinarnost ili multidisciplinarnost ključni su elementi nove produkcije znanja, ono što Gibbons, Novotny i ostali zovu „Mode2 knowledge. Interdisciplinarnost je nužnost ovog svijeta. Kao što sam ranije govorio, interdisciplinarnost je simptom neoliberalne ekonomije u kojem je potreba za specijalističkim znanjima, znanju koje je izravno angažirano oko stvarnih problema društva znak sveopće komodifikacije znanja i sveučilišta što je posebno izraženo u SAD-u i ostalim zemljama gdje su sveučilišta izravno povezana i ovisna o financiranju iz privatnog sektora za koji se istraživanja i vrše. Interdisciplinarnost nije uzrok, ali u teoriji Gibbonsa, Novotny i ostalih nazire se takav politički

⁷ Sharon J.Derry , Christian D.Shunn, Interdisciplinarity: Beautiful But Dangerous Beast

stav koji nema milosti prema ne utrživom znanju. Nije ni čudo doduše da se takvo što događa, budući da nacionalne ekonomije naizgled nemaju izbora osim prepustiti se globalnoj kompeticiji za konkurentnost u poslovanju i industriji. Ta intenzivna kompeticija, proizvodnja potrošačke radne mase u srcu je zahtjeva za specijalističkim znanjima koja „nešto vrijede“. Ono što je ključno jest to da produkcija znanja uvelike ovisi o promjenama u globalnoj ekonomiji što znači da su životi ljudi određeni kalkulacijama tržišta, pa tako i istraživački rad. U slijedećem poglavlju, pokušat ću prikazati kako se ovako široko postavljene postavke interdisciplinarnosti realiziraju u praktičnoj primjeni.

TRI MODELA INTERDISCIPLINARNOSTI

Kako bih bolje prikazao kako u teoriji može izgledati interdisciplinarni rad, poslužit ću se analizom Thea Van Leeuwena koji predlaže tri modela interdisciplinarnosti s obzirom na stupanj integracije dviju ili više znanstvenih disciplina. Prvi model koji predlaže naziva „centralističkim“. On podrazumijeva model interdisciplinarnosti u kojem je jedna disciplina sama sebi centar i polazišna perspektiva u odnosu prema predmetu proučavanja, međutim ono što je bitno određuje taj model je relacija između dviju autonomnih disciplina.⁸ Dakle, za centralistički model važno je da su metode, teorije i problemi proučavanja i dalje nedijeljeni, međutim predmeti interesa se ponekad poklapaju kako kaže Van Leeuwen, stoga ponekad posuđuju iz drugih disciplina. Drugi model koji detektira Van Leeuwen je „pluralistički model“ za kojeg je bitno to da se radi o interdisciplinarnosti u kojoj se interakcija između različitih disciplina događa na razini problematike, predmeta interesa koji međusobno dijele. Dakle, za pluralistički model, važno je to da su problemi i predmeti proučavanja, koji su zajednički za više različitih disciplina, centralni. Važno je to da se problem sagleda iz više različitih perspektiva. U ovom modelu, pojedine discipline ravnopravni su partneri. Slično kao i u pluralističkom modelu, u trećem modelu kojeg Van Leeuwen naziva „integracionističkim“ problem je također najvažnije vezivno tkivo ovog modela, međutim, za razliku od pluralističkog modela, u ovom modelu autonomija pojedinih disciplina narušena je. U ovom modelu discipline su međusobno zavisne. Ono što je važno su vještine interpretacije pojedinih disciplina koje mogu doprinijeti specifičnom integriranom projektu.⁹

⁸ Van Leeuwen, chapter 1, Three models of interdisciplinarity, Theo van Leeuwen Cardiff University, str. 4.

⁹ Ibid.str. 8.

INTERDISCIPLINARNOST, DRUŠTVO I KULTURALNI STUDIJI

U ranijim poglavljima naveo sam različite definicije interdisciplinarnosti, predstavio nekoliko pojava oblika interdisciplinarnosti i uz sve to opisao sam u određenoj mjeri relaciju između interdisciplinarnosti i disciplinarnosti. U ovom poglavlju pokušat ću ispitati epistemološke vrijednosti interdisciplinarnosti kao znanstvenog pristupa. Ovaj dio bih započeo s primjedbom da je interdisciplinarnost znanstveni pristup koji je u određenoj mjeri sastavni dio ideje o „Mode 2 knowledge“. Konceptu znanja koji je razvila Helga Novotny, a koji se odnosi na znanje koje je društveno korisno, znanje koje je ovisno o potrošnji i potražnji, znanje koje nije produkt teorijskih finesa unutar neke discipline, već nešto što je probavljivo i korisno široj javnosti. Strathern se u svom članku „Interdisciplinarity : some models from the human sciences“ pita zašto Novotny smatra da je veća proizvodnja interdisciplinarnih projekata važna. Odgovor je taj da znanost treba razviti nove odnose s društvom i otvoriti se prema socijalnim problemima i zahtjevima za društvenom odgovornošću što uključuje razbijanje disciplinarnih barijera.¹⁰ Na prvi pogled nije mi posve jasno radi li se o pozivu za svojevrsnom „laicizacijom“ znanja ili o pozivu za to da i šira javnost treba slijediti model izvrsnosti i stručnosti. Jedan od problema koji se nazire u interdisciplinarnosti po integracijskom modelu kakav predstavlja Van Leeuwen jest u kojoj mjeri je interdisciplinarnost moguća? Pritom se misli na to koliko je moguće da jedan znanstvenik ovlada različitim disciplinama i stekne vještine koje su drugi svladavali godinama? To pitanje postavlja Strathern u svom članku, a mnogi drugi autori govore o tome kako je interdisciplinarnost naizgled privlačan, zapravo plitak koncept koji zbog korištenja mnogo različitih metoda i mnogo izvora može voditi u manjak metodologijske strogosti, površinske uvide i amaterizam. Jedna osoba ne može sama učiniti sve dobro.¹¹ Iz iskustva studiranja na preddiplomskom studiju kulturalnih studija, rekao bih da su te kritike u jednoj mjeri i utemeljene. U jednom razgovoru s kolegicom u šali smo se složili da su kolegiji na kulturalnim studijima poput demo verzija igrica. Demo igricu možeš igrati neko vrijeme, ali u jednom trenutku ne možeš dalje ako ne kupiš cijelu igricu. Nadodao bih to da se igrica uvijek može kupiti ako imaš dovoljno novaca (u ovom slučaju resursa poput vremena ili novca). Odlučan i uporan student koji ima priliku ući u dubinu različitih disciplina s kojima se susreće na kulturalnim studijima također to može, međutim takvo nešto iziskuje mnogo vremena, truda i volje, a mnogi prosječni studenti primorani su raditi i brinuti o ostalim nedaćama koje život

¹⁰ Marilyn Strathern, *Interdisciplinarity: some models from the human sciences* . Str. 125.

¹¹ Van Leeuwen, chapter 1, *Three models of interdisciplinarity*, Theo van Leeuwen Cardiff University, Str. 8

nosi. Ali unatoč tome treba biti pošten i reći da svaka izvrsnost zahtjeva mnogo rada, međutim egzotično, a ne utrživo znanje kao da je tu samo za one koji o svom položaju na tržištu rada ne moraju brinuti, niti o tome da će ih ta pozicija lišiti udobnosti života. Ali, unatoč svemu, predmet interesa kulturalnih studija i jedinstvena perspektiva razlog su zbog kojeg se preuzima rizik. Kada se govori o interdisciplinarnosti u okvirima koncepta „mode 2 knowledge“ želio bih spomenuti da su kulturalni studiji nevjerojatan primjer toga. Naime, kulturalni studiji nastali su u Velikoj Britaniji tokom 60-ih godina prošlog stoljeća povodom velikih kulturnih promjena koje je Velika Britanija doživjela nakon Drugog svjetskog rata. Stuart Hall je u svojem govoru na jednom američkom sveučilištu govorio o tome kako se poslije Drugog svjetskog rata u Velikoj Britaniji dogodila rapidna promjena u kulturi, kulturna revolucija koju prati novi način života. On govori o amerikanizaciji, masovnim medijima, kulturama mladih, izumiranju radništva i tako dalje. Stuart Hall kaže kako sve te velike promjene nisu nikoga interesirale i kako se unutar sveučilišta nije nalazilo prostora za bavljenje tim novim fenomenima, odnosno nije postojao odgovarajući teorijski okvir pomoću kojeg bi se analizirala popularna kultura u tadašnjoj Britaniji. Kulturalni studiji su svojevrsni raspon između teoretiziranja i aktivizma. Upravo iz tog razloga nastao je Centar za kulturalne studije u Birminghamu. Dakle, to je bio projekt nekolicine znanstvenika različitih disciplina koji su svoj fokus usmjerili na proučavanje jedne nove kulturne epohe. Tu se zapravo radilo o društveno relevantnoj znanosti, na neki način angažiranoj. I sami utemeljitelji kulturalnih studija govorili su o Gramscijevom „organskom intelektualcu“ koji je trebao biti izvanredan teoretičar i nositelj kulturne promjene ili drugim riječima „Čovjek od znanja“. Upravo to je okrenutost prema društvu koju zagovara Helga Novotny. Da je to tako, može se zaključiti iz riječi Stuarta Halla iz istog govora u kojem je govorio o promjeni u kulturi. Hall kaže da : „kulturalni studiji tragaju za novim pitanjima, novim modelima, novim načinima proučavanja, oni testiraju suptilnu granicu između intelektualne strogosti i socijalne relevantnosti i značaja“. Ili drugim riječima, praksa kulturalnih studija uključuje njihovo neprestano redefiniranje kao odgovor na promjene zemljopisnih i povijesnih okolnosti kao i na promjene političkih zahtjeva.¹² Kulturalni studiji moraju biti osjetljivi na dinamiku konteksta kaže Dedan Duda. Osim toga, diskurs kulturalnih studija kroz povijest činile su razne problematike kao što je: popularna kultura, kultura radničke klase, subkulturni stilovi, pitanja nacionalnog identiteta, kolonijalizam i postkolonijalizam, rasa i etničnost, rod i spolnost, politika identiteta, mediji, publika, recepcija, potrošnja, tekstualnost, historiografija, ideologija, znanost, postmoderna kultura, globalizacija, ekologija,

¹² Dean Duda, Kulturalni studiji (ishodišta i problemi) AGM, Zagreb, 2002. godina, str. 47

kulturna politika, obrazovanje i čitav niz drugih aspekata partikularnih načina života“.¹³ Takav opus problematika zahtjeva kompleksan diskurs koji je sklon usvajanju različitih znanstvenih perspektiva i metodologija. Zbog navedenog, moglo bi se reći da su kulturalni studiji zanimljiv primjer interdisciplinarnе znanstvene prakse, doduše neuobičajene zbog toga što je interdisciplinarnost ovdje postavljena kao karakter jedne znanstvene discipline. Sve ovo navedeno uvelike otežava definiranje kulturalnih studija kao discipline ili ne discipline. S jedne strane postoji određena paradigma koju su kulturalni studiji usvojili, problematika kojom se bave, kritika koju nude, egzistiraju kao institucija unutar sveučilišta, ali ako je nešto u konstantom stanju promjene i prilagodbe, kako reći da se radi doista o akademskoj disciplini koja ispunjava uvjete discipline koje sam naveo ranije u tekstu kada sam pokušao definirati akademsku disciplinu? Osobno mi se otkrivaju neki temelji na kojima bismo mogli zastupati tezu da su kulturalni studiji disciplina, ali isto tako da i nisu disciplina. Međutim, takva rasprava je krivi početak pri opisivanju karaktera kulturalnih studija. Korisnije bi bilo početi od toga da kulturalni studiji, odnosno njihov Birminghamski karakter i način rada u samom centru govore o anti-disciplinarnom identitetu kulturalnih studija. To je ipak drugačija pozicija od biti ili ne biti disciplinom zbog toga što su kulturalni studiji projekt koji je svjesno nastao kao odgovor/rješenje na nedostatak znanstvenih alata unutar postojećih akademskih disciplina. Dakle, kulturalni studiji nisu mogli nalikovati ni na što drugo jer ih se ni s čim drugim ne može usporediti. Zbog toga je pitanje jesu li kulturalni studiji disciplina, moguće pogrešno jer kako odrediti jednu novu znanstvenu praksu kroz stare kanone značenja? Zašto kulturalne studije ne bismo mogli nazvati disciplinom, pa čak iako ne ispunjava sve uvjete discipline koje navodi Armin Krishnan? Na primjer, discipline se često identificira s predmetom koji proučavaju, međutim, moguće je da je određeni fenomen, tekst, predmet proučavanja više disciplina. Nadalje, ono što određena disciplina u određenom povijesnom trenutku proučava uspostavljeno je kao polje interesa unutar te discipline kao specifičnost povijesnog trenutka. Dakle, discipline i znanstvene paradigme s kojim se identificiraju se mijenjaju i stoga ne možemo govoriti o disciplini kao jednom i zauvijek ugođenom mehanizmu. Možda su kulturalni studiji ovdje samo spremniji prihvatiti promjenu, odnosno otvoreni su prema različitim teorijama, ovisno o tome koja objašnjava najviše i najbolje u određenom trenutku. Doduše to je već stvar općenito dominantne paradigme, a ne toliko discipline same po sebi. Sama ta ideja o neprestanom redefiniranju može označavati konstantu; dovoljnu da bismo iz povijesti njenog djelovanja vidjeli znanstvenu tradiciju i možda zaključili da kulturalni studiji jesu disciplina. Međutim,

¹³ Ibid. str.40.

ako su kulturalni studiji disciplina, rekao bih da su disciplina koja se sastoji od mnogo različitih pristupa. S obzirom na svojevrsna ograničenja akademskog usvajanja znanja, nisam siguran koliko je moguće da ne dođe do specijalizacija unutar same discipline čiji fokus znanstvenog proučavanja može biti golem broj tema koje se može obrađivati, s također velikim brojem mogućih pristupa. Takva organizacija znanstvenog i studentskog rada vodi k mnogim uvjetno rečeno mikro-disciplinama pod jednim zajedničkim krovom jedne discipline čija je namjera okupiti ih. Ako je tako, ne događa li se to da upravo ta specijalizacija za određena područja dovodi do zarobljavanja u nove kalupe koji su se prelaskom raznih disciplinarnih granica pokušali slomiti? Ali opet, čini se pogrešnim misliti na ovaj način da se radi o disciplini sačinjenoj od raznih disciplinarnih koncepata međusobno spojenih. U tom slučaju, složio bih se s tezom Teuna Van Dijka da je u tom slučaju smislenije držati se jedne discipline i metodologije koju baštini bez potrebe za kombinacijama koje sigurno sadrže određene razine redukcionizma¹⁴. Međutim, kulturalni studiji su nastali kao odgovor na ne mogućnost akademije da proučava nove tokove duha vremena. Cilj kulturalnih studija nije bio interpretirati ili suditi ljude ili tekstove nego opisati kako su svakodnevni životi ljudi artikulirani kulturom i u kulturi, kakvi su odnosi moći koji ih dotiču i koje su zapale, koliko je imaju, a koliko je nemaju i kako na to utiču strukture koje uređuju njihove živote te kako su njihovi svakidašnji životi artikulirani putem i prema kretanjima ekonomske i političke moći.¹⁵ U nastojanju da to učine, kulturalni studiji moraju usvojiti disciplinsku strogoću, ali također, moraju preuzeti rizik da budu interdisciplinarni. U svjetlu interdisciplinarnosti kulturalnih studija može se reći da su oni zamišljeni kao multidiskurzivan pristup kulturi i njenim fenomenima. Osim toga, sam način rada u centru za kulturalne studije bio je nešto posve novo i neuobičajeno u odnosu na klasičnu distribuciju znanja na sveučilištu. Kako kaže Dean Duda, u dominantnoj istraživačkoj usmjerenosti CCCS-a na suvremenost o njegovu radikalnom pomaku u razumijevanju politike intelektualne djelatnosti, odvijala se demokratizacija akademskih oblika stjecanja znanja.¹⁶ Naime u samom centru, postojalo je nekoliko radnih grupa (primjerice: mediji, književnost i društvo, subkulture, obrazovanje, žene, povijest, popularno narodno pamćenje, žene, i fašizam) sastavljenih obično između šest i deset članova koje su djelovale tako da se u njima raspravljalo o radu na pojedinačnim tezama iz nekoga od glavnih područja kulturalnih studija koje je služilo kao okvir i zajednički nazivnik. Tjedni sastanci bili su posvećeni jednom središnjem tekstu ili individualnoj prezentaciji nekog problema u procesu izrade teze. Grupe su funkcionirale u

¹⁴ Van dijk

¹⁵ Cultural studies, crossroads blues

¹⁶ Dean Duda, str.75

prostoru između općeg seminara o teorijskim ili kulturalnim problemima i realizacije individualnih projekata¹⁷. U tri godine svog studiranja na odsjeku za kulturalne studije u Rijeci, zamijetio sam neke sličnosti s ovim opisom demokratizacije distribucije znanja. Kolegiji su uglavnom realizirani kao niz mini seminara na kojima se jednom tjedno vodi rasprava oko određenog teksta iz okvira kolegija. Kako bih dobro ilustrirao kako je izgledao rad u centru za kulturalne studije citirat ću Halla koji o kulturalnim studijima i Birminghamskom centru govori na slijedeći način:

*Kulturalni su studiji oduvijek predstavljali niz iznimno nestabilnih formacija. Oni imaju središte samo pod navodnicima (...) Kretali su se u različitim smjerovima, baš kao što su se i brojni mislioci u različitim pravcima kretali njihovim prostorom. Nadalje, stvoreni su od niza različitih i međusobno suprotstavljenih metodologija i teorijskih pozicija. Stoga je teorijski rad u Centru za suvremene kulturalne studije prikladnije opisati kao teorijsku buku ili višeglasje, budući da je često bio praćen velikom količinom nelagode, prepirki, napetosti i ljutite šutnje.*¹⁸

Tako su naši kulturalni studiji koji potiču višeglasje u procesu distribucije znanja i podučavanja, kao jedna skrivena disciplina , uvedeni u monodisciplinarni habitus filozofskog fakulteta. Skrivena disciplina u smislu toga da ne poznajem niti jednu osobu koja nije studirala na kulturalnim studijima ili njima netko blizak, a da ima ikakvu ideju o tome što kulturalni studiji jesu.¹⁹ Riječ kultura u tom kontekstu ljude redovite asocira na rad u kazalištu, a sama kičma ovog studija ima vrlo malo veze s time, a više s teorijskim radom, makar se i po tom pitanju pokušava pronaći kompromis na kulturalnim studijima u Rijeci kako bi studenti ipak bili više zanimljivi tržištu rada, a njihova uloga u zajednici značajnija budući da je kulturni rad u tom smislu nešto vidljivo i relevantnije za društvo budući da je publika mnogo veća, ljudi se zabavljaju, a novac se troši. Ekonomija prosperira. Problematičnije od toga je čak to da nemali broj studenata kulturalnih studija nije siguran u to što kulturalni studiji jesu, a pogotovo oni koji su tek upisali studijski program. Upisi se odvijaju kao po nekoj inerciji koja vuče mlade idealiste u potrazi za načinom da umire svoje nemirne duhove tako što će upoznati sebe i svijet oko sebe ili pronađu način da taj svijet promijene, ali tako je i s drugim srodnim filozofskim odsjecima. Smatram da se već iz toga vide neke problematičnosti kulturalnih studija u Rijeci, a koje se ne

¹⁷ Ibid. str.75.

¹⁸ Ibid. str. 77.

¹⁹ . Uglavnom se misli na kulturu u smislu onoga što izučava odsjek povijesti umjetnosti. A s druge strane, oni koji znaju, uglavnom studenti filozofije, za kulturalne studije koriste nazive poput „pepsi filozofije“. Nisam siguran što to točno znači, ali pretpostavljam da ima veze s kritikama koje se tiču metodologijske strogosti kulturalnih studija.

tiču ranije opisanog problema interdisciplinarnosti i karaktera samog studija, stoga bih volio o tome reći nešto više u slijedećem poglavlju.

KULTURALNI STUDIJI U RIJECI

Kulturalni studiji doista su nepoznanica široj javnosti. Građani ove zemlje ne znaju kakvo svo znanje njihova država proizvodi i baštini. Ako je obrazovanje toliko važno za opstanak ali i razvoj društva i pojedinaca koji ga čine, zašto je bilo koji studij u poziciji da se o njemu ne zna ništa. Za koga se svo to znanje stvara? Ne znam, ali vjerujem da je dobro da ono bude tu, bez obzira na svoju neprimjetnost. Moguće je da odgovor leži u općenitom shvaćanju da znanost može biti samo pozitivna. Dalje, kultura također ima velik udio u ekonomskoj bilanci neke države, ali tu je i da zabavlja i obrazuje. Međutim, ono što ljudima uopće omogućava da kupuju umjetnost i kulturu svakodnevnice koju također treba platiti je posao, rad. Gospodarstvo civilizacije utemeljeno je na djelatnostima poput poljoprivrede, stočarstva, ribarstva, šumarstva. Utemeljeno je na industriji općenito. Iako u industriju spada i kulturna industrija, ona je ipak u tom smislu rezervirana za relativno malenu skupinu ljudi i ne čini dominantan oblik zapošljavanja. S obzirom na to i na nametnuti životni stil koji većina ljudi pokušava ostvariti, egzotična znanja koja nude kulturalni studiji, jednostavno nisu sredstvo kojim će većina ljudi taj životni stil ostvariti. Zamislimo da postoje loši, prosječni i izvrsni studenti. Sve tri navedene kategorije studenata bilo kojeg, recimo tehničkog fakulteta, lako su zapošljivi ljudi. To znači mnogo toga. Od toga da je cijena rada veća, do toga da su uvjeti rada mahom dobri, iako ni to ne treba biti za vječnost. Problem kod kulturalnih studija s druge strane je taj, što se jedino izvrsnost ako ne talent može doista isplatiti u profesionalnom smislu, makar ni to nije posve izvjesno. Tome treba pridodati ono što sam rekao ranije da mnogi studenti koji su upisali kulturalne studije ne znaju što kulturalni studiji jesu. Barem dvije generacije studenata koje ja znam, sigurno nisu znale što su kulturalni studiji. Govorim prvenstveno o studentima koji su tek upisali prvu godinu. Velika većina njih će u trenucima nervoze kada su prozvani da se predstave reći kako su došli tu jer smatraju da će tu moći izraziti svoje mišljenje. Zar je to racionalan razlog zašto se upisuje preddiplomski studij? Mišljenje možemo izraziti bilo gdje i ono samo po sebi nema veze sa stručnošću i profesionalizmom. Smatram da je to problematično u kombinaciji s gore navedenom situacijom. S jedne strane imamo relativno brutalan ekonomski sustav kojeg ne zanima ništa osim pozitivne bilance čak i kad se čini da daje za drugačiju vrsta interesa, ali i kulturološki anti-čitalački sustav čije vrijednosti ne trebaju znanje kakvo kulturalni studiji proizvode. Osobito ako se radi o kritici. S druge strane imamo studente

koji ne znaju što upisuju, koji često nisu posve zainteresirani za znanje koje im se nudi, i dogodi se to da se producira vrlo mali broj izvrsnih, a kamoli profesionalaca koji suvereno vladaju znanjem koje nitko drugi osim njih nema. Ako to nije cilj studijskog programa onda on samom sebi radi štetu. Takvo znanje iz onog Birminghamskog stanja u kojem je znanstveni produkt trebao biti dekonstrukcija svakodnevnice kulture, znanje za ljude, došlo je do toga da kako kaže Nenad Fanuko, da kulturalni studiji žive uglavnom na policama za knjige. Ne smatram da je nužno da bude drugačije. Nemaju svi ljudi interesa za takvu teoriju, a možda ni koncentracije i znanja da je tumače, međutim ostavljeno je tu za one koji ga imaju, pridodano je biblioteci svijeta i ono će ukoliko se ne uništi biti tu za nekoga tko će možda odnijeti tu teoriju dalje nego bilo tko prije njega. Možda ga i društvo zamijeti i shvati kao nosioca dobre promjene ili novih načina na koji možemo misliti o svijetu. Kulturalni studiji bi trebali nastaviti postojati, ali možda bi se nešto trebalo promijeniti u načinu na koji se primaju novi studenti ili možda da se promijeni sveučilišna pozicija kulturalnih studija, a možda i izmijeni metoda? Ili bi takvo nešto uništilo demokratizaciju znanja koju su uspostavili? Mislím da ne, jer institucionalna sveučilišna proizvodnja znanja mora prakticirati određenu znanstvenu strogoću. Kulturalni studiji ne bi smjeli postati nečiji hobi pod krinkom profesionalizacije, ili ideologija pod krinkom znanosti. Interdisciplinarnost je u ovakvom kontekstu uzrok, ali i na neki način simptom dobrog i lošeg u kulturalnim studijima. Opet s druge strane, vidim teorijske i praktične poteškoće koje bi takav pristup mogao izazvati. Trebalo bi analizirati, bi li uspostava nekih viših kriterija bila potrebna i izvediva. Moja misao je bila ta da ljudi koji već unaprijed znaju nešto o samom studiju, uz motiv da ga upišu, imaju velike šanse završiti ga mnogo uspješnije nego što su to učinile prijašnje generacije, ali teško je znati bi li zbilja tako i bilo kad bi se takav sustav uveo. Kulturalni studiji u Rijeci u mnogome su slični centru u Birminghamu, pogotovo kad se radi o teorijskom naslijeđu i znanstvenom konceptu općenito, međutim, kulturalni studiji u Rijeci strukturirani su ipak čvršće, kao odjel koji proizvodi mlade čitatelje diskursa i šalje ih u svijet kao ljude sposobne za obavljanje određene vrste posla ili nasljednike teorije.

ZAKLJUČAK

U ovom seminarskom radu kroz dva poglavlja predstavio sam niz definicija interdisciplinarnosti koje se mogu uopćiti u definiciju Derrya i Schunna koja kaže da je interdisciplinarnost integracija koncepata, filozofija i metodologija različitih polja znanja s ciljem generiranja novog znanja. Također, opisao sam i naveo tri formulacije interdisciplinarnosti: instrumentalna, konceptualna i kritička interdisciplinarnost koje osim što govore o različitim stupnjevima integracije disciplinarnih znanja govore i svrsi takvog udruživanja. Osim toga predstavio sam i Leeuwenova tri modela interdisciplinarnosti, a to su centralistički, pluralistički i integracijski model interdisciplinarnosti i svaki od njih stupnjevito od prvog prema zadnjem podrazumijeva veću razinu integracije i istovremeno nižu razinu autonomije disciplina. U kontekstu novog načina proizvodnje znanja, „Mode 2 knowledge, govorio sam o interdisciplinarnosti kao znanstvenoj metodi koja ima za zadatak izvući discipline iz „bavljenja samima sobom“ i okrenuti ka društveno relevantnim predmetima istraživanja te tako približiti znanost društvu kao što kaže Helga Novotny. Osnovni cilj prvog dijela ovog rada je bio pokušaj da se koncept interdisciplinarnosti detaljno predstavi kao jedan od središnjih koncepata novog načina proizvodnje znanja, pa sam tako govorio i o drugim oblicima prelaženja granica disciplina koji se često miješaju s interdisciplinarnosti, a to su multidisciplinarnost i transdisciplinarnost. Međutim, cilj ovog rada nije bio pronaći definitivno određenje interdisciplinarnosti jer je definicija i interpretacija mnogo. Pojam se odupire takvom definiranju, ali to i nije nužno. Interdisciplinarnost je jedan krovni termin koji obuhvaća različite procese i fenomene akademske suradnje, prelaženje granica disciplina, integrirana znanja i pristupe. To je koncept koji dolazi u mnogo različitih boja. U kontekstu cijele rasprave dotakao sam se kulturalnih studija i specifičnosti akademske prakse koju predstavljaju. Kulturalne studije opisao sam kao interdisciplinarni projekt koji je pustio svoje korijene kao interdisciplinarna disciplina ili čak antidisciplina i pritom sam se osvrnuo na neke nejasnoće u definiranju kulturalnih studija kao akademske discipline i njihove pozicije unutar općeg sustava znanosti, kao što je pitanje jesu li kulturalni studiji disciplina. Osim toga, osvrnuo sam se na kulturalne studije u Rijeci iz pozicije studenta gdje sam prikazao kakva je pozicija kulturalnih studija unutar društva te o potencijalnoj stigmi koju nose. Također, kada sam govorio o novom načinu proizvodnje znanja morao sam se osvrnuti na ekonomski kontekst u kojem se ta proizvodnja odvija zbog toga što smatram da je uloga tržišnih odnosa, ali općenito ideologija potrošačkog društva veliki faktor kada se govori o distribuciji sredstava za istraživanje, podučavanje, ali i odluke o tome što se smatra važnim za društvo u cjelini, a što ne. Sve zajedno, ovaj rad bi trebao poslužiti kao svojevrsan pregled ili sinteza svega što se nam može poslužiti

pri definiranju interdisciplinarnosti i shvaćanja kako ona izgleda kada je karakteristika znanstvene discipline, a ne samo princip rada na određenom znanstvenom projektu.

LITERATURA

- Gibbons, LImoges, Nowotny, Schwartzman, Scott, Trow, The New Production of Knowledge, SAGE PUBLICATIONS, 1994.
- Paul McEwan, Cultural studies as a hidden discipline, SAGE PUBLICATIONS, London, 2002.
- Tomas S. Kuhn, Struktura znanstvenih revolucija, Naklada Jesenski i Turk, drugo izdanje, Zagreb,2002
- Mihovil Gotal, Epistemologija interdisciplinarnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
- Dean Duda, Kulturalni studiji, AGM, Zagreb, 2002
- Armin Krishnan , What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate, University of SouthamptonNational Centre for Research Methods,January 2009
- Van Leeuwen, chapter 1,Three models of interdisciplinarity,Theo van Leeuwen Cardiff University
- Sharon J.Derry , Christian D.Shunn, Interdisciplinarity: Beautiful But Dangerous Beast
- Marilyn Strathern, Interdisciplinarity: Some models from the human sciences
- Teun Van Dijk, Interdisciplinarity
- Gerrit van der Waldt, Public administration teaching and interdisciplinarity: considering the consequences,North-West University, Potchefstroom, South Africa, Teaching Public Administration,SAGE, 2014, Vol. 32(2) 169–193
- Erin Leahey, Christine M. Beckman, and Taryn L. Stanko, Prominent but Less Productive: The Impact of Interdisciplinarity on Scientists Research, SAGE PUB., 2016.
- Wendy Brown, The End of Educated Democracy, Representations, Vol. 116, No. 1, The Humanities and the Crisis of The PublicUniversity (Fall 2011), pp. 19-41, University of California Press, <http://www.jstor.org/stable/10.1525/rep.2011.116.1.19> Accessed: 28-05-2018 16:04 UTC

JSTOR

- Richard Johnson, What Is Cultural Studies Anyway?, Social Text, No. 16 (Winter, 1986-1987), pp. 38-80, Duke University Press, <http://www.jstor.org/stable/466285> , Accessed: 28-05-2018 16:15 UTC
- Fredric Jameson, On "Cultural Studies", Social Text, No. 34 (1993), pp. 17-52, Duke University Press, <http://www.jstor.org/stable/466353> , Accessed: 28-05-2018 15:59 UTC
- L. Earle Reybold and Mark D. Halx, Coming to Terms with the Meaning of Interdisciplinarity: Faculty Rewards and the Authority of the Discipline, The Journal of General Education, Vol. 61, No. 4 (2012), pp. 323-351, Penn State University Press, <http://www.jstor.org/stable/10.5325/jgeneeduc.61.4.0323> Accessed: 28-05-2018 15:52 UTC
- Matthew P. Brown, How Is Cultural Studies Anyway?: Evidence, Discipline, and the Iconographical Impulse, The Journal of the Midwest Modern Language Association, Vol. 34, No. 3, Midwest Modern Language Association, <http://www.jstor.org/stable/1315478> , Accessed: 28-05-2018 16:17 UTC
- Wendy Brown, Neoliberalized Knowledge, History of the Present, Vol. 1, No. 1 (Summer 2011), pp. 113-129, Univerisity of Illinois Press, JSTOR
- Henry Giroux, David Shumway, Paul Smith, and James Sosnoski, The Need for Cultural Studies: Resisting Intellectuals and Oppositional Public Spheres
- Pertti Alasuutari, Cultural studies as a construct, University of Tampere 1999 SAGE Publications London,

